

ANMED

ANADOLU AKDENİZİ
Arkeoloji Haberleri

2016-14

*News of Archaeology from
ANATOLIA'S MEDITERRANEAN AREAS*

(Ayrıbasım/Offprint)

Suna - İnan Kiraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Suna & İnan Kiraç Research Institute on Mediterranean Civilizations

İÇİNDEKİLER

KAZI RAPORLARI

• Antiochia ad Cragum Arkeolojik Araştırma Projesi: 2015 Sezonu	Michael HOFF – Rhys TOWNSEND Ece ERDOĞMUŞ – Birol CAN Timothy HOWE	1
• Pisidia Antiokheia Kazısı 2015	Mehmet ÖZHANLI	9
• Elaiussa Sebaste 2015 Yılı Arkeolojik Araştırmaları	Annalisa POLOSA	16
• Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları 2015	Sema DOĞAN – Ebru Fatma FINDIK Vera BULGURLU	21
• Hacılar Büyük Höyük Kazıları 2015	Gülsün UMURTAK – Refik DURU	31
• Karain Mağarası Kazısı 2015	Harun TAŞKIRAN	38
• Kaunos 2015 Yılı Araştırmaları	Cengiz IŞIK	43
• Kelenderis 2015 Yılı Kazıları	K. Levent ZOROĞLU	49
• Kibyra Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları 2015	Şükrü ÖZÜDOĞRU	55
• Ksanthos Kazıları 2015 Yılı Çalışmaları	Burhan VARKIVANÇ	65
• Letoon Kutsal Alanı 2015 Yılı Arazi Çalışmaları	Sema ATİK KORKMAZ – M. Baki DEMİRTAŞ Mustafa H. SAYAR – Sinan MİMAROĞLU A. Tolga TEK	71
• Limyra 2015	Martin SEYER	79
• Olba (Mersin, Silifke, Örenköy) Kazıları 2015	Emel ERTEN – Murat ÖZYILDIRIM Tuna AKÇAY	87
• Olympos Kazısı 2015	B. Yelda OLCAY UÇKAN Gökçen K. ÖZTAŞKIN	92
• Patara 2015 Yılı Kazı ve Koruma Çalışmaları	Havva IŞIK – Şevket AKTAŞ Erkan DÜNDAR – Mustafa KOÇAK Burcu CEYLAN	98
• Sagalassos Yukarı Agora'da 2015 Yılı Kontrol Kazıları	Peter TALLOEN – Mücella ALBAYRAK Jeroen POBLOME	109
• Sagalassos Bouleuterion-Bazilikada 2015 Yılı Kontrol Kazıları	Peter TALLOEN – Bas BEAUJEAN Jeroen POBLOME	119
• Sagalassos LE Alanı 2015 Yılı Kazıları	Hendrik ULENERS – Jeroen POBLOME	129
• Side 2015 Yılı Kazı ve Araştırmaları	Hüseyin Sabri ALANYALI	137
• 2015 Soli Pompeiopolis Kazıları	Remzi YAĞCI – Davut YİĞİTPAŞA	148

CONTENTS

EXCAVATION REPORTS

• <i>The Antiochia ad Cragum Archaeological Research Project: 2015 Season</i>	Michael HOFF – Rhys TOWNSEND Ece ERDOĞMUŞ – Birol CAN Timothy HOWE	1
• <i>Excavations at Pisidian Antioch in 2015</i>	Mehmet ÖZHANLI	9
• <i>Elaiussa Sebaste 2015 Archaeological Research</i>	Annalisa POLOSA	16
• <i>Excavations, Conservation and Restoration Work at St. Nicholas Church in Demre-Myra 2015</i>	Sema DOĞAN – Ebru Fatma FINDIK Vera BULGURLU	21
• <i>Excavations at Hacılar Büyük Höyük in 2015</i>	Gülsün UMURTAK – Refik DURU	31
• <i>Excavations at Karain Cave 2015</i>	Harun TAŞKIRAN	38
• <i>2015 Research in Kaunos</i>	Cengiz IŞIK	43
• <i>Excavations at Kelenderis in 2015</i>	K. Levent ZOROĞLU	49
• <i>Excavations, Conservation and Restoration Work at Kibyra in 2015</i>	Şükrü ÖZÜDOĞRU	55
• <i>Excavations at Xanthos in 2015</i>	Burhan VARKIVANÇ	65
• <i>Fieldwork at Letoon Sanctuary in 2015</i>	Sema ATİK KORKMAZ – M. Baki DEMİRTAŞ Mustafa H. SAYAR – Sinan MİMAROĞLU A. Tolga TEK	71
• <i>Limyra 2015</i>	Martin SEYER	79
• <i>Excavations at Olba (Mersin, Silifke, Örenköy) in 2015</i>	Emel ERTEN – Murat ÖZYILDIRIM Tuna AKÇAY	87
• <i>Olympos Excavations 2015</i>	B. Yelda OLCAY UÇKAN Gökçen K. ÖZTAŞKIN	92
• <i>Excavations and Conservation Work at Patara in 2015</i>	Havva IŞIK – Şevket AKTAŞ Erkan DÜNDAR – Mustafa KOÇAK Burcu CEYLAN	98
• <i>The 2015 Control Excavations on the Upper Agora of Sagalassos</i>	Peter TALLOEN – Mücella ALBAYRAK Jeroen POBLOME	109
• <i>The 2015 Control Excavations in the Bouleuterion-Basilica of Sagalassos</i>	Peter TALLOEN – Bas BEAUJEAN Jeroen POBLOME	119
• <i>The 2015 Excavation Campaign at Site LE, Sagalassos</i>	Hendrik ULENNERS – Jeroen POBLOME	129
• <i>Excavations and Research at Side in 2015</i>	Hüseyin Sabri ALANYALI	137
• <i>Excavations at Soli Pompeiopolis 2015</i>	Remzi YAĞCI – Davut YİĞİTPAŞA	148

İÇİNDEKİLER

YÜZEY ARAŞTIRMA RAPORLARI

• Akdeniz Kıyıları Arkeolojik Sualtı Araştırmaları	Hakan ÖNİZ	155
• Boğsak Arkeolojik Yüzey Araştırması (BOGA) 2015	Günder VARİNLİOĞLU	162
• Aşağı Göksu Arkeolojik Kurtarma Yüzey Araştırması Projesi 2015 Sezonu Çalışmaları	Tevfik Emre ŞERİFOĞLU	169
• Kekova Adası Arkeolojik Yüzey/Sualtı Araştırmaları 2015	Erdoğan ASLAN	175
• Corpus Inscriptionum Latinarum XVII/5-3 Miliaria Provinciarum Lyciae-Pamphyliae et Ciliciae Projesi 2015 Yılı Çalışmaları	Hamdi ŞAHİN – Sinem KÜÇÜKOĞLU	183
• Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Kırsal Yerleşimler Araştırması 2015	Ümit AYDINOĞLU	190
• Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Kırsal Yerleşmeler Araştırması 2015	Aşkın ÖZDİZBAY – İpek DAĞLI DİNÇER	196
• 2015 Yılı Konane Antik Kenti Çalışmaları	Bilge HÜRMÜZLÜ – Meltem AYAŞAN Çağatay ÇELİK	206
• Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2015	Hüseyin METİN – B. Ayça POLAT BECKS Ralf BECKS – Salih SOSLU	210
• Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri Yüzey Araştırması	Bülent İŞLER	217
• Likya/Pamfilya Ulaşım Sistemleri Yüzey Araştırması 2015	N. Eda AKYÜREK ŞAHİN – Fatih ONUR Mehmet ALKAN – M. Ertan YILDIZ	226
• Phaselis ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2015	Murat ARSLAN – Nihal TÜNER ÖNEN	236
• Kuzey Pisidia Yüzey Araştırması 2015	Fikret ÖZCAN	247
• Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2015	Ralf BECKS – B. Ayça POLAT BECKS Hüseyin METİN	255
• Syedra 2015 (Birinci Sezon) Yüzey Araştırmaları	Birol CAN	263
• 2015 Yılı Termessos Yüzey Araştırması	Arzu ÖZTÜRK – Sevingül BİLGİN Kıvanç BAŞAK – İdil MALGİL	269
• Toçak Dağı (Limyra) Yüzey Araştırmaları 2015	Martin SEYER – Helmut LOTZ Pascale BRANDSTÄTTER	275
• 2015 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yerleşimi Yüzey Araştırması	F. Eray DÖKÜ – İsmail BAYTAK	282
• Akdeniz'e Doğru Hititler: Yalburt Yaylası Arkeolojik Yüzey Araştırma Projesi 2015 Sezonu	Ömür HARMANŞAH – Peri JOHNSON	296

CONTENTS

SURVEY REPORTS

• <i>Archaeological Underwater Surveys along the Mediterranean Coastline</i>	<i>Hakan ÖNİZ</i>	155
• <i>Boğsak Archaeological Survey (BOGA) 2015</i>	<i>Günder VARİNLİOĞLU</i>	162
• <i>The Lower Göksu Valley Archaeological Salvage Survey Project 2015 Campaign</i>	<i>Tevfik Emre ŞERİFOĞLU</i>	169
• <i>Archaeological Land and Underwater Surveys at Kekova Island in 2015</i>	<i>Erdoğan ASLAN</i>	175
• <i>Corpus Inscriptionum Latinarum XVII/5-3 Miliaria Provinciarum Lyciae-Pamphyliae et Ciliciae Project 2015 Studies</i>	<i>Hamdi ŞAHİN – Sinem KÜÇÜKOĞLU</i>	183
• <i>Surveys on the Urbanisation and Rural Settlements in Rough Cilicia 2015</i>	<i>Ümit AYDINOĞLU</i>	190
• <i>Surveys on the Settlement History and Rural Settlements in Rough Cilicia 2015</i>	<i>Aşkın ÖZDİZBAY – İpek DAĞLI DİNÇER</i>	196
• <i>Work at the Ancient City of Konane in 2015</i>	<i>Bilge HÜRMÜZLÜ – Meltem AYAŞAN Çağatay ÇELİK</i>	206
• <i>Surveys in and around Kremna in 2015</i>	<i>Hüseyin METİN – B. Ayça POLAT BECKS Ralf BECKS – Salih SOSLU</i>	210
• <i>Surveys on the Byzantine Settlements around Alacadağ in Lycia</i>	<i>Bülent İŞLER</i>	217
• <i>Surveys on the Transportation Systems in Lycia/Pamphylia 2015</i>	<i>N. Eda AKYÜREK ŞAHİN – Fatih ONUR Mehmet ALKAN – M. Ertan YILDIZ</i>	226
• <i>The Surface Exploration of Phaselis and its Territorium in 2015</i>	<i>Murat ARSLAN – Nihal TÜNER ÖNEN</i>	236
• <i>Surveys in North Pisidia 2015</i>	<i>Fikret ÖZCAN</i>	247
• <i>Surveys at and around Şeref Höyük / Komama 2015</i>	<i>Ralf BECKS – B. Ayça POLAT BECKS Hüseyin METİN</i>	255
• <i>Surveys at Syedra (First Season) 2015</i>	<i>Birol CAN</i>	263
• <i>Surveys at Termessos in 2015</i>	<i>Arzu ÖZTÜRK – Sevinçül BİLGİN Kıvanç BAŞAK – İdil MALGİL</i>	269
• <i>Survey on Toçak Dağı (Limyra) 2015</i>	<i>Martin SEYER – Helmut LOTZ Pascale BRANDSTÄTTER</i>	275
• <i>Surveys at Uylupınar (Early Kibyra) Settlement in 2015</i>	<i>F. Eray DÖKÜ – İsmail BAYTAK</i>	282
• <i>Hittites on the Way to the Mediterranean: Yalburt Yaylası Archaeological Landscape Project 2015 Campaign</i>	<i>Ömür HARMANŞAH – Peri JOHNSON</i>	296

İÇİNDEKİLER

DİĞER ÇALIŞMA RAPORLARI

• Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazısı	Hatice PAMİR	301
• Doğu Garajı – Eski Halk Pazarı (Attaleia Nekropolü) Kurtarma Kazısı 2015	Hüseyin TOPRAK	308
• Hıdırlık Kulesi (Antalya) Kazı Çalışmaları	Ferhan BÜYÜKYÖRÜK Hülya YALÇINSOY	313
• Antalya Tophane Surları (N 7a) Bölümü Kazı Çalışmaları	Ferhan BÜYÜKYÖRÜK	320
• Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015	Ercan AŞKIN – Mehmet KURT Mehmet ALKAN – Hatice KÖRSULU H. Ertuğ ERGÜRER	327
• Batı Kilikia Amphora Araştırmalarında Yeni Gelişmeler	Caroline AUTRET Asena KIZILARSLANOĞLU Nicholas RAUH	333
• Perge 2015 Yılı Kazıları	Onur KARA – Mustafa DEMİREL	338
• Perge 2015 Yılı Kazılarından Bir Grup Plastik ve Madeni Eser	Onur KARA – Mustafa DEMİREL	349
• Philadelphia (Ermenek/Gökçeseki) Kazısı 2015	Ercan AŞKIN – Abdulbari YILDIZ H. Ertuğ ERGÜRER – Hatice KÖRSULU Mehmet KURT – Mehmet ALKAN	357
• Rhodiapolis Kazıları 2015	Emrah AKALIN	362
• Sbide Nekropolisi Kazısı 2015	Ercan AŞKIN – Abdulbari YILDIZ	366
• Side Arkeoloji Müzesi’nde Yürütülen Numismatik Araştırmaları 2015	A. Tolga TEK – Hüseyin KÖKER	369
• Silifke Müzesi’ndeki Erken Bizans Dönemi’ne Ait Hilal Biçimli Kúpeler	Gülgün KÖROĞLU	372

CONTENTS

OTHER REPORTS

- *Excavations at and around the Hippodrome of Antakya* Hatice PAMİR 301
- *Rescue Excavations at Doğu Garajı – Former Halk Pazarı (Necropolis of Attaleia) 2015* Hüseyin TOPRAK 308
- *Excavations at Hıdırlık Tower (Antalya)* Ferhan BÜYÜKYÖRÜK 313
Hülya YALÇINSOY
- *Excavations at Segment N7a of the Antalya Tophane Walls* Ferhan BÜYÜKYÖRÜK 320
- *Archaeological Surveys on Ancient Settlements and Settlement Pattern in the Province of Karaman and the Mut District of Mersin Province in 2015* Ercan AŞKIN – Mehmet KURT 327
Mehmet ALKAN – Hatice KÖRSULU
H. Ertuğ ERGÜNER
- *New Developments with Amphora Research in Western Cilicia* Caroline AUTRET 333
Asena KIZILARSLANOĞLU
Nicholas RAUH
- *Perge Excavations in 2015* Onur KARA – Mustafa DEMİREL 338
- *A Group of Sculpture and Metalwork from the 2015 Campaign at Perge* Onur KARA – Mustafa DEMİREL 349
- *Excavations at Philadelphia (Ermenek/Gökçeseki) 2015* Ercan AŞKIN – Abdulbari YILDIZ 357
H. Ertuğ ERGÜNER – Hatice KÖRSULU
Mehmet KURT – Mehmet ALKAN
- *Rhodiapolis Excavations 2015* Emrah AKALIN 362
- *Excavations at the Necropolis of Side in 2015* Ercan AŞKIN – Abdulbari YILDIZ 366
- *Numismatic Studies at the Side Archaeological Museum in 2015* A. Tolga TEK – Hüseyin KÖKER 369
- *Crescent-Shaped Earrings of the Early Byzantine Period at the Silifke Museum* Gülgün KÖROĞLU 372

Sagalassos Bouleuterion-Bazilikada 2015 Yılı Kontrol Kazıları

The 2015 Control Excavations in the Bouleuterion-Basilica of Sagalassos

Peter TALLOEN – Bas BEAUJEAN – Jeroen POBLOME

Giriş*

Sagalassos'un meclis binası ya da Bouleuterion'un kalıntıları Yukarı Agora ile Dor Tapınağı arasında, kamu meydanının batısında kalan eğimli arazide yer almaktadır. 1996 ile 2000 yılları arasında kazılan kompleks kuzeye doğru hafif ikizkenar yamuk şeklinde (19,70 m. D-B x 11,80-12,70 m. K-G ölçülerinde) bir ön avludan ve güneye doğru neredeyse kare (20,20 m. K-G x 20,75 m. D-B ölçülerinde) bir meclis salonundan meydana geliyordu. Salonda döşeli bir orta alanın etrafında U-şeklinde düzenlenmiş ve yapının üç duvarında basamaklarla çıkılan kireçtaşı oturma yerleri, kuzey duvarındaysa ön avluya açılan beş kapı açıklığı vardı. Mimari bezemesi dikkate alındığında Bouleuterion'un Geç Hellenistik Dönem'de (yak. M.Ö. 100) inşa edildiği düşünülmektedir (M. Waelkens, "Ein Blick von der Ferne. Seleukiden und Attaliden in Pisidie", *IstMitt.* 54, 2004, 435-471 öz. 455-456). Ön araştırma sonucu, ayrıca binanın M.S. geç 4. yy.'a kadar yerel kent meclisinin merkezi olarak hizmet ettiği, ondan sonra da yakındaki Geç Antik surların inşasında kısmen inşaat malzemesi olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Kompleks bundan bir süre sonra kentin ilk erken Hristiyan bazilikası ve Hristiyanlaşmanın anıtsal ifadesi olduğu düşünülen yapıda yeniden kullanılmıştır. Önceki meclis salonu

Introduction*

*On the slope between the Upper Agora and the Doric Temple, to the west of the public square, the remains of the council building or Bouleuterion of Sagalassos are situated. Excavated between 1996 and 2000, the complex was composed of a slightly trapezoidal-shaped forecourt (measuring 19.70 m. E-W by 11.80-12.70 m. N-S) to the north and a squarish council hall to the south (measuring 20.20 m. N-S by 20.75 m. E-W). The latter consisted of rows of ascending limestone seats arranged in a U-shape around a paved court and against three walls of the structure, while the north wall had five door openings leading to the forecourt. The Bouleuterion is considered to have been constructed in the late Hellenistic period (ca. 100 B.C.), a date suggested by its architectural decoration (M. Waelkens, "Ein Blick von der Ferne. Seleukiden und Attaliden in Pisidie", *IstMitt.* 54, 2004, 435-471 esp. 455-456). Prior research also concluded that the building retained its function as seat of the local city council until the late 4th century A.D. upon which it would have been partly spoliated for building materials to be used in the construction of the nearby Late Antique fortifications. Sometime after this event, the complex was reused for the establishment of what was considered to have been the first early Christian basilica of the city and*

* Yazarlar, Prof. J. Poblome (Leuven Üniversitesi, Belçika) başkanlığında yürütülen Sagalassos Arkeolojik Araştırma Projesi üyesidirler. Bu araştırma Üniversitelerarası İlgi Kutupları Belçika Programı, Leuven Üniversitesi Flaman Araştırma Fonu (FWO) tarafından desteklenmiştir. 2015 arazi çalışması sezonunda sağladıkları gerekli kazı izinleri, destek ve yardımları için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve bakanlık temsilcisi V. Öztürk'e teşekkür ederiz.

* The authors are members of the Sagalassos Archaeological Research Project directed by Prof. J. Poblome (University of Leuven, Belgium). This research was supported by the Belgian Programme on Interuniversity Poles of Attraction, the Research Fund of the University of Leuven and the Research Foundation Flanders (FWO). We would like to thank the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey, its Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, and its representative V. Öztürk, for the excavation permission, support and appreciated aid during the 2015 fieldwork campaign.

açık avluya ya da atriuma dönüşürken, orijinal ön avlu doğu tarafında yarım daireli bir apsisin bulunduğu iki katlı, üç bölümlü bazilika (19,70 m. D-B x 12,30 m. K-G) haline gelmiştir. Güney yan nefin doğu ucunda dikdörtgen bir hazırlık odası, yani pastophorion bulunuyordu. Bazilikanın orta nefiyle kuzey yan nefinin taban döşemesinin stilistik analizine dayanarak, bu değişim M.S. erken 5. yy.'a tarihlenmiştir (M. Waelkens v.d., "The Late Antique to Early Byzantine City in Southwest Anatolia. Sagalassos and Its Territory: A Case Study", in: J.-U. Krause v.d. (ed.), *Die spätantike Stadt- Niedergang oder Wandel? Akten des internationalen Kolloquiums in München am 30. und 31. Mai 2003 (Historia Einzelschriften 190) (2006) 199-255 öz. 220-221*). Kilise binası 6. yy. boyunca kapsamlı onarımdan geçirilmiş olsa da 7. yy.'da Sagalassos'un anıtsal altyapısının büyük ölçüde terk edilmesine yol açan büyük depremde ağır hasar görene dek kullanılmıştır.

Kontrol Kazılarının Amacı

Bouleuterion kompleksinde yürütülen büyük çaplı arkeolojik kazılar tamamlanmış olmakla birlikte binanın ayrıntılı kronolojisine ilişkin birkaç husus henüz açıklığa kavuşmamıştır. Kompleksin tarihçesinde önemli tarihler, mimari bezeme ve taban mozaiklerinin stilistik benzerlerine dayandırılmıştır, ancak henüz stratigrafik olarak kesinleşmemiştir. Dolayısıyla Bouleuterion-Bazilika içerisindeki 2015 kontrol kazılarının genel hedefi, binanın farklı kronolojik evrelerini tespit etmek üzere kompleksin her iki bölümünde de, diğer bir deyişle ön avlu/bazilika ve meclis salonu/atriumda beş kontrol kazısı yaparak tarih tahminlerini stratigrafik temele dayandırmaktır (Res. 1).

İlk açma (BO1) meclis salonunda, Bouleuterion'daki oturma sıralarının aşağı kısmının üstüne inşa edilmiş ve kilise atriumunda şadırvan olarak kullanılmış bir havuzun hemen doğusuna kazılmıştı. Biz de bu su sisteminin yapısını ve inşa tarihini incelemek istedik. Döşeme plakalarının Antik Dönem'de kısmen söküldüğü bir alanda binanın genel kronolojisini belirlemek için eski meclis salonunun kuzeydoğu kısmında, doğudaki oturma sıralarının önüne ikinci bir açma (BO2) kazıldı. Sonuncu açma (BO4) da havuzdan su teminini değerlendirmek ve batı tarafındaki oturma sıralarının kronolojisini ve Bouleuterion'un batı duvarının yapısını daha iyi görmek amacıyla şadırvanla aynı hizada batıdaki oturma sıralarının üst kısmında, arka tarafta kazıldı.

Kontrol kazıları için ön avlu/bazilikanın içinde iki alan seçildi. Önce bazilikanın güneydoğu köşesinde ayın

*a monumental testimony to its Christianisation. While the former council hall itself became an open air courtyard or atrium, its original forecourt came to house a two-storied tripartite basilica (19.70 m. E-W and 12.30 m. N-S) with a semi-circular apse on its eastern side. A rectangular service room or pastophorion was present at the eastern end of the southern aisle. This conversion was dated to the early 5th century A.D., based on a stylistic analysis of the mosaics covering the floor of the basilica's nave and north aisle (M. Waelkens et al., "The Late Antique to Early Byzantine City in Southwest Anatolia. Sagalassos and its territory: a case study", in: J.-U. Krause et al. (eds.), *Die spätantike Stadt- Niedergang oder Wandel? Akten des internationalen Kolloquiums in München am 30. und 31. Mai 2003 (Historia Einzelschriften 190) (2006) 199-255. esp. 220-221*). The ecclesiastical building underwent extensive repairs in the course of the 6th century but remained in use until the 7th century when a massive earthquake badly damaged the church and caused much of the monumental infrastructure of Sagalassos to be abandoned.*

Aims of the Control Excavations

Although the large-scale archaeological excavations at the Bouleuterion complex have been completed, several issues concerning the detailed chronology of the building were still unresolved. Crucial dates in its life history were based on stylistic parallels of architectural decoration and floor mosaics, and not yet stratigraphically anchored. Therefore, the general objective of the control excavations of 2015 inside the Bouleuterion-Basilica was to ground the proposed dates stratigraphically by means of a series of five archaeological control excavations within both components of the complex – the forecourt/basilica and the council hall/atrium – in order to establish the different chronological phases of the building (Fig. 1).

Inside the council hall, a first trench (BO1) was situated immediately east of a basin that had been built over the lower part of the western row of seats of the Bouleuterion. It had served as an ablution fountain in the atrium of the church, and we wanted to investigate the nature and the construction date of this water system. In the north-eastern part of the former council hall, against the eastern row of seats, a second trench (BO2) was excavated in order to establish the general chronology of the building in an area where the pavement slabs had been partly removed in antiquity. A final trench (BO4) was laid out behind the top of the western row of benches – in line with the ablution fountain – to allow an

Res. 1 Bouleuterion-Bazilika kompleksi planı. Meclis salonu/atriumdaki açmalar (mavi), ön avlu/bazilikadaki açmalar (kırmızı) işaretlenmiştir.

Fig. 1 Plan of Bouleuterion-Basilica complex with indication of trenches in council hall/atrium (blue) and forecourt/basilica (red).

hazırlıklarının yapıldığı bir mekân olan pastophorion veya kutsal eşya odasına bir açma (BA1) yerleştirildi. Burada herhangi bir taban döşemesi bulunmadığından bu kutsal eşya odasıyla bitişiğindeki sunak platformunu ya da bemanın yanı sıra ön avlunun güney duvarı/meclis salonunun kuzey duvarını incelemek kolay olacaktı. İkinci olarak taban mozaiklerinin günümüze ulaşmadığı kuzey yan nefinin ortasında bu tabanın altındaki birikintilerin incelenmesi için bir konum (BA2) seçildi. Burada kilisenin tarihlenmesinde başlıca ölçüt olan orta nefin taban mozaiklerinin kuzey kenarına ulaşılabilirdi.

İlk Sonuçlar

BO1

2,40 m. (D-B) uzunluğunda, 1,90 m. (K-G) genişliğindeki ilk açmada karşılaşılan en eski seviye kireçli harçla birleştirilerek ofiyolitik killi ana toprağın üzerine yerleştirilmiş 0,20 m. kalınlığında kireçtaşı blokları tabakasından meydana gelmiştir. Bouleuterion'un kireçtaşı döşemesine yatak olması için bu temelin üstüne birkaç tesviye dolgusu atılmıştır. Bu katmanların içerdiği

evaluation of the supply of the water basin and provide insight into the chronology of the western row of seats and the west wall of the Bouleuterion.

Inside the forecourt/basilica, two areas were selected for control excavations. Firstly, a trench (BA1) was arranged inside the pastophorion or sacristy, a service room for liturgical preparations situated in the south-eastern corner of the basilica. There, no floor cover was present, so that the arrangement of this sacristy and that of the adjoining altar platform or bema, as well as the southern wall of the forecourt/northern wall of the council hall could easily be investigated. Secondly, a location (BA2) in the middle of the northern aisle, where the floor mosaics were not preserved, was selected allowing the investigation of the deposits beneath this floor. Here the northern edge of the floor mosaics of the nave – the main dating criterion of the church – could be approached.

Preliminary Results

BO1

The oldest level found in this first trench, with a length of 2.40 m. (E-W) and a width of 1.90 m. (N-S), consisted of a 0.20 m.-thick deposit of limestone blocks bonded with lime mortar arranged on top of the mother soil of the ophiolitic clay. On top of this foundation, several levelling deposits were arranged which served as the substrate for the limestone pavement of the Bouleuterion. Within these layers the ceramic material was consistently ascribed to Phase 1 of the local Sagalassos Red Slip Ware production. In the lowest part of the mortar foundation, just above the mother soil, a diagnostic sherd (1F150: 15/10 B.C.- 15/20 A.D.) was present and provided a terminus post quem for the layout of the floor of the council hall.

As part of the conversion of the complex into an early Christian basilica, an ablution fountain (2.80 m. N-S by 2.40 m. E-W) was constructed on top of the western rows of seats. To allow the evacuation of the water from its basin by means of a channel composed of terracotta water pipes, one row of pavement slabs had been removed from west to east across the former hall and replaced afterwards. A construction trench was cut through the levelling deposits and even partly through the original mortar foundation of the pavement. The pottery from the fill of this trench could be assigned to the 2nd and 3rd quarters of the 6th century A.D., providing a post quem date for the construction of this water feature. The channel itself remained only partly in situ at the western edge of the trench, indicating that it had

Res. 2 Açma BO1'nin batı kesiti, su kanalı işaretlidir (kırmızı ok)
Fig. 2 Western profile of Trench BO1 with water channel (red arrow)

keramik malzemeler tutarlı bir şekilde Sagalassos'un yerel Kırmızı Astarlı Mallarının birinci evresi ile ilişkilendirilir. Temel harcının, ana toprağın hemen üstündeki en alt kısmında bulunan diyagnostik keramik parçası (1F150: M.Ö. 15/10 - M.S. 15/20) meclis salonunun taban düzenlemesi için *terminus post quem* belirlemiştir.

Kompleksin erken Hristiyan dönemin bazilikasına dönüştürülmesinin bir parçası olarak batıdaki oturma yerlerinin üst kısmına bir şadırvan (2,80 m. K-G x 2,40 m. D-B) inşa edildiği görülmüştür. Terrakotta su borularından meydana gelmiş bir kanal aracılığıyla teknesindeki suyun boşaltılması için eski salonda batıdan doğuya doğru döşeme plakalarının söküldüğü, sonra yeniden döşendiği tespit edilmiştir. Zemin dolguları, hatta kısmen döşemenin ilk temel harcı bir inşaat hendeği için kazılmış bulunmaktadır. Bu açmanın dolgusundan gelen çanak çömlek M.S. 6. yy.'ın ikinci ve üçüncü çeyreklerine tarihlenebilir, dolayısıyla bu su sisteminin inşası için *post quem* tarihi belirlemektedir. Kanalin kendisinin açmanın batı kenarında yalnızca kısmen *in situ* kalması, kullanım dışı kaldıktan sonra çeşmenin bilerek yıkıldığına işaret eder (Res. 2).

BO2

6,40 m. (D-B) uzunluğunda, 1,60 m. (K-G) genişliğindeki ikinci açmada da rastlanan en eski dolgu, kireçtaşı blokların özenle düzenlendiği 0,15-0,25 m. kalınlığında bir katmandı; bazı blokların kireçli harçla birbirine bağlanarak aşınmış ofiyolitik karışımından oluşan doğal toprağın üzerine serildiği tespit edilmiştir (Res. 3). Bu tabaka taban döşemesinin kireçtaşı plakalarının oturduğu temeldi. BO2'nin doğu ucunda, oturma yerlerinin doğudaki sırasına bitişik 0,45 m. derinliğinde bir temel hendeğiyle ana toprağın kesilerek oturma yerleri için daha sağlam bir temel oluşturulduğu görülmektedir. Bu

Res. 3 BO2'nin döşeme altyapısı (sağ üst) ile çukuru (sol alt köşe)
Fig. 3 View of BO2 with substrate of pavement (R and top) and pit (L bottom corner)

been purposefully destroyed once the fountain went out of use (Fig. 2).

BO2

Also in the second trench, with a length of 6.40 m. (E-W) and a width of 1.60 m. (N-S), the oldest encountered deposit was a 0.15-0.25 m.-thick layer of nicely arranged limestone blocks, some of which were bonded with lime mortar, laid out on top of natural soil consisting of weathered ophiolitic *mélange* (Fig. 3). This stratum served as foundation for the limestone slabs of the pavement. In the eastern extremity of BO2, adjacent to the eastern row of seats, a 0.45 m.-deep foundation trench had been cut into the mother soil and filled with limestone blocks to provide an even more solid foundation for the benches. The few ceramics found between the stones of these deposits were not diagnostic, but sherds found on the surface of the natural soil could be dated to Phase 1 of Sagalassos Red Slip Ware.

The foundation deposits were covered by levelling layers of dark brown silty soil with a thickness varying between 0.05 and 0.20 m. The ceramics retrieved from these layers could be dated to the last quarter of the 1st century B.C.

At some point in antiquity, a couple of floor slabs of the council hall were removed in the western part of the trench in order to dig a pit which even cut through the natural soil. The pit had a length of 3.10 m. (E-W), a maximum width of 0.80 m. in the centre (N-S), and a maximum depth of 1.40 m. in the west. It was filled

birikintilerin arasında rastlanan birkaç keramik malzeme tanımlanmaya uygun değildir, ancak doğal toprak yüzeyinde bulunan parçaları Sagalassos Kırmızı Astarlı Malların birinci evresine tarihlenebilir.

Temel dolguları, kalınlıkları 0,05-0,20 m. arasında değişen koyu kahverengi siltli toprakla oluşturulmuş tesviye tabakalarıyla örtülmüştür. Bu katmanlardan ele geçirilen keramikler M.Ö. 1. yy.'ın son çeyreğine tarihlenebilir.

Antik Dönem'de bilinmeyen bir tarihte, meclis salonundaki zemin plakalarından açmanın batı tarafında kalan birkaçı sökülerek, doğal toprağı da kesen bir çukur kazıldığı saptanmıştır. Çukurun uzunluğu 3,10 m. (D-B), tam merkezindeki azami genişliği 0,80 m. (K-G) ve batısında azami derinliği 1,40 m. ölçülmüştür. İçindeki dolgu kireçtaşı parçacıkları, volkanik tüf parçaları, tuğla ve kiremit, odun kömürü kırıntılarıyla harç kalıntıları içermektedir. Bu dolguda ele geçirilen keramikler M.S. 7. yy.'ın ilk yarısına ve Orta Bizans Dönemi'ne (M.S. 10.-13. yy.) tarihlenebilir. Bu işlemin hangi amaçla yapıldığı belirsizliğini korumaktadır.

BO4

Oturma yerlerinin batıdaki sırasının üst tarafında ve yukarıda sözünü ettiğimiz şadırvanın yukarısında kalan, önceki Bouleuterion'un içinde, aynı zamanda Dor tapınağının temenos duvarı da olan meclis salonunun batı duvarının hemen önüne, 4,50 m. K-G ve 1,60 m. D-B ölçülerinde son bir açma kazılmıştır. Oturma sıralarının ancak kısmen kazılabilmiş kireçtaşından büyük bloklarla yapılan dolgunun en üstüne yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Res. 4). Bu blokların arasındaki toprak, çok miktarda keramik ve ufak tefek kireçtaşı parçaları da içerir. Malzeme buluntuları M.Ö. 1. yy.'ın son çeyreğine özgü olmakla birlikte içlerinde M.Ö. 200 ile 25 arasına tarihlenen önemli sayıda Hellenistik kalıntı da tespit edilmiştir. Ayrıca aynı yatakta bir adet Klasik-Hellenistik buluntuya (M.Ö. 5. yy. sonu - 3. yy. sonu) da rastlanmıştır.

Bu dolgunun en üstüne güçlü kireç harcıyla birleştirilmiş kireçtaşı bloklarla inşa edilmiş batı temenos duvarının temeli bulunmaktadır. İçerisinde M.S. 1. yy.'dan testi kırıntıları vardır.

Oturma sıralarının altına inşa edilmiş şadırvana su sağlayan kanalın inşaatı için batıdaki sıraları taşıyan dolguda bir açma kazılmıştır. Terrakotta su borularından oluşan kanalın oturma sıralarının tepesinde kazılan alanın doğusunda kalan kısmının hâlâ yerinde olduğu saptanmıştır, fakat fragmanların yıkıma işaret ettiği batı tarafında görülmemektedir. Bu nedenle suyun

by deposits including limestone fragments, pieces of volcanic tuff, fragments of brick and tile, charcoal, and some mortar fragments. The pottery from this fill could be dated to the 1st half of the 7th century A.D. and to the Mid-Byzantine period (10th-13th century A.D.). The purpose behind this operation remains unclear.

BO4

Behind the top of the western rows of seats and above the aforementioned ablution fountain, a final trench (measuring 4.50 m. N-S and 1.60 m. E-W) set within the former Bouleuterion was excavated in front of the western wall of the council hall, which also served as the temenos wall of the Doric Temple. The rows of seats proved to have been arranged on top of a fill with large limestone blocks which could only be partially excavated (Fig. 4). The soil present between these blocks contained scores of tiny limestone fragments as well as a pottery fragments. The assemblage itself was typical for the last quarter of the 1st century B.C., but a substantial amount of residual Hellenistic sherds, dating between 200 and 25 B.C., were identified among the finds. Additionally, one Classical-Hellenistic sherd (end 5th-end 3rd century B.C.) was found in this substrate.

On top of this deposit the foundation of the western temenos wall, composed of limestone blocks bonded with a strong lime mortar, was built. It contained a number of sherds of 1st century A.D. water jugs.

Res. 4
Açma BO4'ün kuzeyden görünümünde batıdaki oturma sıralarının altyapısı (locus 230 ve 232), batı duvarının temeli (locus 227) ve parçalanmış su kanalı (sol)

Fig. 4
View of Trench BO4 from north showing substructure of western row of seats (locus 230 and 232), foundation of west wall (locus 227) and fragmentary water channel (L side)

kaynağı belirlenememektedir. İnşa hendeğinden gelen keramikler M.S. 6. yy.'ın ikinci ve üçüncü çeyreğine tarihlenebilir, böylelikle BO1'de varılan sonuçları doğrularlar (*supra*). Su kanalının batısında, kompleksin batı duvarına bitişik atık malzemelerden oluşmuş birkaç katmanda hayvan kalıntıları, cam parçaları, madeni eşyalar (metalürjik) gibi üretim artıklarının yanı sıra M.S. 6. yy.'ın ikinci yarısına özgü keramikler tespit edilmiştir.

BA1

Uzunluğu 2,80 m. (K-G), genişliği 1,75 m. (D-B) olan bu açma ilk olarak pastophorionun doğu yarısında açılmıştı. Ancak kazılar sırasında mekânın kuzeybatı köşesini de içine alacak şekilde batıya doğru 1,75 m. uzatılarak eni de 1,40 m. genişletildi.

Kayda geçen en eski dolgu *pastophorionun* güneydoğu köşesinde ortaya çıkarılan sert kireçli harçla birbirine bağlanmış kireçtaşı bloklarından meydana gelmiştir. Sertliği nedeniyle bu dolguyu tamamen kazmak mümkün olamadı. Bu beton katman, ön avlunun orijinal doğu ve güney duvarları işlevini gören mekânın güneydoğu köşesi boyunca uzanan taş sırasının altında da devam ettiğinden beton dolgu aynı zamanda bu düşey cephelerin alt yapısı işlevini görüyordu. Ne yazık ki, bu dolgudan tarihlenebilir herhangi bir malzeme toplanamamıştır, ancak M.Ö. 1. yy.'ın ortasından sonra Anadolu'da beton teknolojisinin başladığı (E. Özer, "Antik Mimaride İki Yapı Ögesi: Opus Caementicium ve Tonoz", in: B. Söğüt (ed.), *Stratonikeia'dan Lagina'ya*. Ahmet Adil Tırpan Armağanı (2012) 475-482 öz. 477) ve diğer kontrol kazılarının sonuçları göz önüne alındığında, (Erken) Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmesi makul görünmektedir.

Mekânın geri kalan kısmında tespit edilen kireçli harçla bağlanmış, dikdörtgen plakalara ait bazı izleri hâlâ taşıyan moloz taş katmanı, meclis salonundaki gibi ön avlunun oturduğu altyapı olarak tanımlanabilir.

Su kanalının inşaatı için alanın ortasında beton katmana yaklaşık kuzeyden güneye uzanan bir açma kazıldı. Kanalın ortaya çıkarılan kısmı 1,20 m. uzunluğunda, 0,30 m. genişliğinde ve 0,30 m. derinliğindedir (Res. 5). Zemini ve duvarları hidrolik harçla bağlanmış 0,30x0,30 m. büyüklüğünde tuğlalarla inşa edilmiştir. Kanalın alt kısmında görülen ince dolgunun içinde saptanan M.S. 1. yy.'ın ikinci yarısına özgü keramikler kanalın kullanımıyla ilişkilendirilebilir, dolayısıyla su yolunun yapım tarihi için *terminus ante quem* belirliyor olabilir.

A trench was dug into the fill supporting the western rows of seats for the construction of a water channel supplying the ablution fountain built at the bottom of those seats. This channel, composed of terracotta water pipes, was still partly in place in the eastern part of the excavated area near the top of the seats, but absent in the western part where fragments of water pipes indicated its destruction. The source of the water could therefore not be determined. Ceramics from its construction trench could be ascribed to the 2nd and 3rd quarters of the 6th century A.D., confirming the results from BO1 (see above). To the west of the water channel, abutting the western wall of the complex, several layers of discarded material were present including faunal remains, glass fragments, metal objects, (metallurgic) production waste, as well as pottery typical for the 2nd half of the 6th century A.D.

BA1

This trench, with a length of 2.80 m. (N-S) and a width of 1.75 m. (E-W), was originally laid out in the eastern half of the pastophorion. In the course of the excavations it was expanded towards the west by another 1.75 m. over a width of 1.40 m., to include the north-western corner of the space.

The oldest registered deposit consisted of limestone blocks bonded with a strong lime mortar, which was exposed in the south-eastern corner of the pastophorion. As a result of its hardness, the deposit could not be completely excavated. Since this layer of concrete continued underneath the row of stones along the south-eastern corner of the room, which served as the foundation for the original east and south walls of the forecourt, the concrete deposit also constituted the substrate for these vertical elevations. Unfortunately, no datable artefacts could be collected from this deposit, but given the introduction of concrete technology in Anatolia after the middle of the 1st century B.C. (E. Özer, "Antik Mimaride İki Yapı Ögesi: Opus Caementicium ve Tonoz", in: B. Söğüt (ed.), *Stratonikeia'dan Lagina'ya*. Ahmet Adil Tırpan Armağanı (2012) 475-482: esp. 477), and in consideration of the results of the other control excavations, a date in the (early) Roman Imperial period seems plausible.

In the rest of the room, a layer of rubble stone bonded with lime mortar, still carrying some imprints of rectangular slabs, was present which could be identified as the substrate of the floor in the forecourt, comparable to that of the council hall itself.

Res. 5
BA1'in
görünümü –ön
avlu tabanının
beton altyapısına
yerleştirilmiş su
kanalı (locus
41) ile

Fig. 5
View of BA1
with water
channel (Locus
41) arranged
in concrete
substrate of
forecourt's floor

Kanal kullanımdan çıkınca üst tarafı moloz taş, tuğla ve harç kırıntılarıyla doldurulmuştu. Olasılıkla aynı sıralarda ön avludaki plakalar da kırılmıştı. Sökülen plakaların izleri ve doldurulan su kanalının üzeri 0,10 m. kalınlığında koyu renk siltli bir toprakla örtülmüştü. Bu katmanda ele geçirilen keramik buluntuların tarihi Geç Hellenistik Dönem'den M.S. erken 6. yy.'a kadar geniş bir yelpazeye yayılır. En geç tarihli örnekler dolgunun tarihi için *terminus ante quem* vermektedir.

Sökülen taban döşemesinin üstünde, koyu toprak biriktirisinin bitişiğinde, harcın içine gömülü kiremitlerden oluşan bir (taban?) katmanında ön avlunun doğu duvarına inşa edilmiş oturma yerlerine benzer yapının bir kısmı bulunmuştur. Bu duvarın olasıyla kilisenin inşaatıyla ilişkili devşirme bloklarla yeniden inşa edildiği saptanmıştır.

Pastophorionun stratigrafisinde son tanımlanan evre birleşik kalınlığı 0,25-0,30 m. olan art arda zemin dolgularına aitti. Bunlar sıkıştırılmış toprak ve orta boy moloz taşlardan yapılmış ayin hazırlık odasının zemin seviyesinin alt yapısını oluşturuyordu (Res. 6). Bu dolguların üstüne, kutsal eşya odasının kuzeyine devşirme profilli bloklardan meydana gelmiş sunak platformu, yani bema da inşa edilmişti. Bu katmanlarda ele geçirilen keramik malzemeler de M.S. 6. yy.'ın ikinci ve üçüncü çeyreğine özgü özellikler göstermektedir. Ayrıca dolguların içinde yoğun boyalı alçı ve harç kırıntıları, çok sayıda *crustae* yanında birkaç *opus sectile* mermer parçası saptanmıştır. Bu kalıntılar pastophorion ve/veya yakınındaki yapıların bir tür yıkımına ve daha sonraki bir renovasyon evresine işaret etmektedir.

For the construction of a water channel, running approximately north-south across the centre of the space, a trench was cut into the concrete substrate. The channel, which was exposed over a length of 1.20 m., had a width of 0.30 m. and a depth of 0.30 m. (Fig. 5). Its floor and walls were built with bricks measuring 0.30 by 0.30 m., bounded by hydraulic mortar. A thin deposit inside the lower part of the channel contained pottery typical for the second half of the 1st century A.D. that can possibly be associated with its use, thus suggesting a *terminus ante quem* for the creation of the conduit.

The upper part of the channel was filled with rubble stone, brick and mortar fragments once the channel was given up. Possibly at the same time, the slabs of the forecourt were broken out. A 0.10 m. thick deposit of dark silty soil was arranged on top of the imprints of removed slabs and the filled-in water channel. The ceramic assemblage obtained from this layer ranged in date from the Late Hellenistic period to the early 6th century A.D. The latest examples provide a *post quem* date for the deposit.

On top of the removed floor and abutted by the deposit of dark soil, a (floor?) level composed of tiles set in mortar was found as part of a bench-like structure built against the eastern wall of the forecourt. The latter had been rebuilt as a wall of spoliated blocks, something that can possibly be related to the construction of the church.

The last identified phase in the stratigraphy of the pastophorion pertained to a series of levelling deposits with a combined thickness of 0.25-0.30 m. These served as the substrate for the floor level of the service room

Res. 6 Pastophorion ve sunak platformunun taban altyapısının (locus 3) görünümü (sol kenar)

Fig. 6 View of floor substrate (locus 3) of pastophorion and altar platform (L edge)

Res. 7 BA2'nin ofiyolitik anakaya (önde), metruk su kanalı (locus 212) ve plaka sırası (sol kenar) ile görünümü

Fig. 7 View of BA2 with ophiolitic bedrock (front), derelict water channel (Locus 212) and row of slabs (L edge)

BA2

Erken Hristiyan bazilikasının kuzey yan nefindeki 2,20 m. uzunluğunda (K-G), 0,90-2,20 m. genişliğinde (D-B) T-şeklindeki açmanın (BA2) batı kısmında ofiyolit karışımından oluşan anakayaya ulaşılmıştır. Açmanın doğu kısmında 2,30 m. uzunluğunda KD-GB doğrultusunda olasılıkla kırılmış bir su kanalının kalıntıları vardı (Res. 7). BA1'de ortaya çıkarılan örnek gibi bunun da tuğla döşeli zemini bulunduğu, alttaki harçlı yatak üzerinde kalan sökülmiş tuğlaların izlerinden anlaşılmaktadır.

Açmanın kuzey kenarı boyunca bir sıra dikdörtgen kireçtaşı plaka ofiyolit karışımında ve su yolunun kalıntıları arasında kazılan inşaat açması yerleştirilmiştir. Açmanın dolgusundan elde edilen malzemeler M.S. 6. yy.'a tarihlenebilir. Bu plakaların bitişiğinde, ofiyolit anakayayla kullanılmayan kanalın üstüne bir dizi tesviye dolgusu döşenmişti. 0,07-0,20 m. kalınlığındaki alt katmanlar, koyu kahverengi siltli topraktan oluşmuştu. Üzerleri orta boy tuğla ve mermer parçaları, seyrek harç parçaları ile moloz taşlardan oluşan 0,10 m. kalınlığında dolguyla örtülmüştü (Res. 8). Mozaik tabanın döşendiği tesviye tabakası ya da statumen işlevi görmektedir. Bu dolgular içerisinde bulunan keramik malzemelerin M.S. 6. yy.'ın ikinci ve üçüncü çeyreklerine özgü özellikler taşıdığı saptanmıştır. Statumen, taban mozağının 0,05 m. kalınlığında pembemsi harçla örtülmüştür.

Sonuçlar

Salonun içindeki ve önceki Bouleuterion'un ön avlusundaki kontrol kazıları kompleksin tarihine, özellikle kökeni ve Erken Hristiyan bazilikasına dönüşmesine ilişkin çok önemli bilgiler sağlamıştır.

which consisted of beaten earth and medium-sized rubble stones (Fig. 6). It was also on top of these deposits that the altar platform or bema, composed of reused moulded blocks, was constructed to the north of the sacristy. The ceramic assemblage from these layers was again characteristic for the 2nd and 3rd quarters of the 6th century A.D. Additionally, several marble parts of opus sectile were found within the deposits, along with concentrations of painted plaster and mortar fragments, and scores of crustae. This debris may allude to some kind of destruction of the pastophorion and/or nearby structures, and to a subsequent phase of renovation.

BA2

In the T-shaped trench (BA2), with a length of 2.20 m. (N-S) and a width of 0.90 to 2.20 m. (E-W), laid out in the northern aisle of the early Christian basilica, the bedrock of ophiolite mélangé could be reached in the western part of the trench. In its eastern part the probable remains of a broken-out water channel running NE-SW over a length of 2.30 m. were present (Fig. 7). Like the example uncovered in BA1, it had of a floor of bricks, which could mainly be observed as imprints of broken-out bricks in the underlying mortar bed.

Along the northern edge of the trench a row of rectangular limestone slabs was arranged in a construction trench cut into the ophiolitic mélangé and through the remains of the water conduit. Sherds from the fill of that trench could be attributed to the 6th century A.D. Abutting these slabs and laid on top of the ophiolitic bedrock and the derelict channel was a series of levelling deposits. The lower layers had a thickness of 0.07-0.20 m. and consisted of dark brown silty soil. These were covered by a 0.10 m. thick deposit of medium sized brick and marble fragments, loose pieces of mortar, marble fragments and rubble stone (Fig. 8). It served as a levelling subsurface or statumen on which the mosaic floor was placed. The ceramic assemblage found within these deposits was characteristic for the 2nd and 3rd quarters of the 6th century A.D. The statumen was covered by a 0.05 m.-thick pinkish mortar bedding of the floor mosaic.

Conclusions

The control excavations inside the hall and forecourt of the former Bouleuterion provided crucial information on the history of the complex, especially concerning its origin and its converted use as an early Christian basilica.

Res. 8
BA2 ile
mozaik
tabanın
statumeni
(locus 214)

Fig. 8
View of BA2
with the
statumen
(Locus 214)
of mosaic
floor

Batı (BO4) ve doğu (BO2) tarafındaki oturma sıralarının inşası gibi meclis salonunun içindeki tabanın (BO1 ve BO2) döşenmesi kesin olarak Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenebilir, ki Bouleuterion için Geç Hellenistik tarih artık kabul edilebilir değildir. Bina projesi daha çok çağımızın başlangıcında Yukarı Agora'nın, daha geniş çapta yeniden düzenlenmesinin parçası olarak görülmelidir.

Bu evreyle ilişkili tarihlenebilir dolgular bulunmadığından ön avlunun kökeni için kesin tarih saptanamaz, ancak mekânın hem taban döşemesinde yatak olarak hem de duvarlarının temelinde (BA1) kireçli harcın kullanılması aynı şekilde Roma İmparatorluk Dönemi'nde bir tarihe işaret eder. M.S. 1. yy.'ın sonunda ön avlunun güneydoğu köşesinde bulunan bu beton dolguya döşeli tuğladan inşa edilmiş su kanalı, İmparatorluk Dönemi'nde erken bir tarihe işaret ediyor olabilir.

Bir noktada bazilikanın güneydoğu köşesine, hatta kuzeyinde de açığa çıkartılan su kanalı kullanımdan çıkarılmıştı. Olasılıkla aynı sıralarda avludaki döşeme plakaları da kaldırılmıştı. Metruk kanallarla kırılmış taban döşemesinin üzeri M.S. 6. yy.'da, tahminen örendeki kilise inşaatının başlangıcında zemin dolgusuyla kapatılmıştı. BA2'deki bu dolgunun üstüne atılan harcın altlığını oluşturacak hazırlık katmanı ya da statumen hem orta nefin hem de kuzey yan nefin taban mozaiklerinin yatağı olmuştur. Aynı şekilde bu tesviye katmanının üstüne pastophorionun taban altyapısı ve BA1'deki sunak platformu yerleştirilmişti. Bu dolgularda ele geçirilen keramik malzemeler stratigrafik açıdan orta nefin mozaik tabanını, bazilikanın kuzey yan nefini ve bemanın

As the construction of the western (BO4) and eastern rows of seats (BO2), as well as the layout of the floor inside the council hall (BO1 and BO2) could all be firmly dated to the early Roman Imperial period, a late Hellenistic date for the Bouleuterion is no longer tenable. Rather the building project should be seen as part of the reorganisation of the wider area of the Upper Agora at the beginning of our era.

An exact date for the origin of the forecourt could not be established due to lack of datable deposits relating to this phase, but the fact that lime mortar was used as a substrate for the pavement of the space as well as for the foundation of its walls (BA1), equally suggests a date in the Roman Imperial period. Judging by the brick-built water channel that was arranged in this concrete deposit in the south-eastern corner of the forecourt by the end of the 1st century A.D., an early Imperial date seems warranted.

At some point the water channel excavated in the south-eastern corner of the basilica, and possibly also the one in the northern part, were put beyond use. It was probably also at this time that the pavement slabs of the courtyard were removed. A levelling deposit was arranged on top of the derelict channels and the broken-out pavement in the course of the 6th century A.D., something which can most probably be related to the start of church construction on the site. It was on top of this deposit in BA2 that a preparatory layer or statumen was laid out, which served as the substrate for a layer of mortar, the bedding of the floor mosaics in the northern side aisle, as well as the nave. It was equally on this levelling layer that the substrate of the floor of the pastophorion and the altar platform in BA1 was laid out. The ceramic materials from these deposits were crucial for establishing a stratigraphically-based date for the mosaic floor of the nave and northern aisle of the basilica, and the construction of the bema. The sherds, dated to the 2nd or 3rd quarters of the 6th century A.D., provided a terminus post quem for the placement of the mosaic and the altar platform, and thus for the conversion of the council building into a church.

The water channels and ablution fountain constructed on top of the western row of seats of the former council hall (BO1 and BO4), now serving as forecourt or atrium of the church, proved to originate from the same period and thus corroborate the 6th century conversion. This not only means that the early Christian basilica was built about a century later than so far assumed, it also calls into question when the Bouleuterion became inactive and whether the spolia reused in the Late Antique fortifications erected ca. 400 A.D. and traditionally

inşaatını tarihlemeye büyük önem taşımaktadır. M.S. 6. yy.'ın ikinci ya da üçüncü çeyreklerine tarihlenen parçalar mozaiklerin ve sunak platformunun yerleştirilmesi için olduğu kadar meclis binasının kiliseye dönüştürüldüğü tarih için *terminus post quem* belirlemektedir.

Eski meclis salonunun (BO1 ve BO4) batı tarafındaki oturma sıralarının üst kısmına inşa edilmiş, artık kilisenin ön avlusu ya da atriumu işlevindeki su kanalları ve şadırvanın da aynı döneme ait olduğu kanıtlanmıştır, dolayısıyla dönüşümün 6. yy.'da gerçekleştiğini destekler niteliktedir. Bu yalnızca Erken Hıristiyan Dönemi bazilikasının şimdiye dek düşünüldüğünden bir yüzyıl sonra inşa edildiği anlamına gelmez, aynı zamanda Bouleuterion kullanım dışı kalınca *spolia* malzemenin M.S. yak. 400 civarında inşa edilen Geç Antik surlarda kullanılıp kullanılmadığı ve geleneksel olarak Bouleuterion ile ilişkilendirilen (örn., silah frizleri ve Ares ile Athena büstleri gibi) devşirme malzemenin de bir zamanlar bu yapının parçası olup olmadıkları sorunu akla getirir. Bouleuterion kompleksinin ilk inşa edilme amacına ya sanıldığından daha uzun süre hizmet ettiği ya da binanın terk edilmesi/sökülmesi ile kiliseye dönüştürülmesi arasında önemli bir faaliyet boşluğu olduğu düşünülebilir.

Örendeki son faaliyet, M.S. 7. yy.'da bazilikanın çökmesinden bir süre sonra, olasılıkla antik kentin sınırları boyunca iskan alanları bulunduğu doğrulanan Orta Bizans Dönemi sırasında taban döşemesinin alt katmanına bir çukur kazılan BO2'de kaydedilmiştir.

associated with the Bouleuterion (e.g., the weaponry frieze and the busts of Ares and Athena) were once part of it. Either the Bouleuterion complex served its original purpose much longer than was assumed, or there was a considerable gap of activity between the abandonment/dismantlement of the building and its conversion into a church.

Final activity at the site was recorded at BO2 where a pit was apparently dug through the substrate of the pavement, sometime after the collapse of the basilica in the 7th century A.D., probably during the Mid-Byzantine period when occupational pockets are attested throughout the confines of the ancient city.